

DEMOKRACJA PARLAMENTARNA W POLSCE I JEJ UPADEK

1. Konstytucja marcowa – 17 marca 1917 r.

Sejm Ustawodawczy 17 marca 1917 r. uchwalił konstytucję, która wprowadzała w II Rzeczypospolitej ustrój demokracji parlamentarnej.

- konstytucja określała, że władza zwierzchnia należy do narodu, który sprawuje ją poprzez władzę ustawodawczą (Sejm i Senat) władzę wykonawczą (Prezydent, rząd na czele z premierem) oraz władzę sądowniczą (niezależne sądy).
- **SEJM.** Kadencja 5 lat. Wybory 5-cio przymiotnikowe (powszechne, równe, tajne bezpośrednio, proporcjonalne). 444 posłów. Obie płcie mają prawo głosu. Może się rozwiązać mocą własnej ustawy 2/3 głosów lub może go rozwiązać Prezydent za zgodą 3/5 Senatu. Sejm ma prawo pociągać prezydenta i ministrów do odpowiedzialności konstytucyjnej (gdy łamie konstytucję) oraz rząd i ministrów do odpowiedzialności parlamentarnej (odpowiadają przed parlamentem, który może ich doprowadzić do dymisji).
- **SENAT.** Kadencja 5 lat. Wybory 5-do przymiotnikowe. Składa się ze 111 senatorów.
- **PREZYDENT** – wybierany był na 7 lat przez Sejm i Senat połączone w Zgromadzenie Narodowe. Stał na czele władzy wykonawczej. Zwoływał, otwierał, zamykał posiedzenia Sejmu i Senatu. Był zwierzchnikiem Sił Zbrojnych. Mianował Naczelnego Wodza na wypadek wojny. Posiadał prawo łaski. Mianował premiera, a na jego wniosek ministrów, którzy byli odpowiedzialni przed Sejmem. Każdy jego akt musiał mieć kontrasygnatę (podpis) ministra.
- **SĄDY** - władza sądownicza należała do sądów, w których sędziowie mianowani byli przez prezydenta. Były one niezależne i niezawisłe, a wyroki oparte na ustawach
- konstytucja gwarantowała równość wobec prawa, bezpieczeństwo, wolność osoby, sumienia i wyznania, nietykalność mienia, tajemnicę korespondencji, swobodę stowarzyszeń, zapewniała poszanowanie własności prywatnej. mniejszościom zezwalała na zachowanie narodowości i języka.

Konstytucja podporządkowywała władzę wykonawczą władzy ustawodawczej.

2. Charakterystyka II Rzeczypospolitej

Obszar nowej Polski liczył 388,6 tys. km². Ludność kraju wynosiła w 1921 r. 27,2 mln., a w 1939 r. – 35,1 mln osób. II Rzeczypospolita była krajem wielonarodowym – Polacy stanowili ok. 64% ludności; pozostałe narody to: Ukraińcy, Żydzi, Białorusini, Niemcy.

W latach 1914 – 1920 zniszczeniu uległo około 30% majątku narodowego ziem polskich. Tereny Polski były zróżnicowane pod względem gospodarczym. Najlepiej były rozwinięte dawne ziemie zaboru pruskiego, najsłabiej Kresy Wschodnie. Dlatego w okresie dwudziestolecia przyjęto podział Polski na Polskę A i B (linią podziału była Wisła).

Na skutek uchwalenia 17 marca 1921 r. konstytucji marcowej w Polsce wprowadzono ustrój demokracji parlamentarnej, który gwarantował władzy ustawodawczej przewagę nad władzą wykonawczą. Jednocześnie konstytucja nadawała szerokie prawa obywatelskie, społeczne (ochrona pracy, ubezpieczenie, zakaz pracy dzieci) i prawa wolnościowe (wolność słowa i pracy). Do jesieni 1922 r. władzę w państwie pełnił Naczelnik Państwa Józef Piłsudski i jednoizbowy Sejm Ustawodawczy. W listopadzie 1922 r. odbyły się wybory do Sejmu i Senatu zgodnie z (konstytucją marcową). Żadne z ugrupowań politycznych nie uzyskało decydującej przewagi w parlamencie. Marszałkiem Sejmu został Maciej Rataj.

3. Wybory prezydenckie 1922 r. i rządy demokracji parlamentarnej

a) **9.12.1922 r.** połączone izby Sejmu i Senatu w Zgromadzenie Narodowe wybrały **Gabriela Narutowicza** z PSL – Wyzwolenie na pierwszego prezydenta II RP. Sprzeciwiła mu się endecja. Narutowicz został zamordowany 16. grudnia przez fanatyka endecji Eligiusza Niewiadomskiego. Funkcję prezydenta przejął marszałek Sejmu do czasu wyboru nowego prezydenta.

b) **20.12.1922 r.** Zgromadzenie Narodowe wybrało **Stanisława Wojciechowskiego** z PSL – Piast.

c) rządy parlamentarne 1923 – 1926

- ugrupowania prawicy i centrum w maju 1926 r. podpisały pakt lanckoroński, skutkiem czego powstała koalicja endecji, chadecji i PSL-Piast zwana w skrócie Chjeno – Piastem. Miała ona

przewagę w parlamencie dzięki czemu nowym premierem został Wincenty Witos. Chjeno – Piast przejął władzę w trudnej sytuacji społecznej i gospodarczej. Kraj pogrążony był w kryzysie gospodarczym, szalała hiperinflacja, we wrześniu rozpoczęły się strajki robotników w górnictwie, hutnictwie i przemyśle włókienniczym. W listopadzie 1923 r. strajk robotników w Krakowie przekształcił się w regularną walkę i został spacyfikowany siłą. Rząd Witoso podał się do dymisji. Gospodarka uległa praktycznie załamaniu.

- W tej sytuacji Stanisław Wojciechowski powołał rząd „fachowców”, na czele którego stanął **Władysław Grabski**. Jako rząd pozaparlamentarny nie miał on poparcia partii. W tej sytuacji parlament zgodził nadać rządowi specjalne uprawnienia by mógł on wyprowadzić kraj z zapaści. Rząd Grabskiego rządził krajem najdłużej – 2 lata. W tym czasie przeprowadził liczne reformy (m.in. reformę administracji wprowadzając drastyczne oszczędności, reformę podatkową wprowadzając podatek majątkowy, przeprowadzono reformę walutową wprowadzając nową walutę – złoty polski i w 1925 przeprowadzono reformę rolną). Oprócz tego rząd Grabskiego zaciągnął pożyczki zagraniczne we Włoszech, USA i Szwecji na inwestycje. Dzięki temu podjęto budowę magistrali kolejowej łączącej Górny Śląsk z Pomorzem Gdańskim i rozbudowano port w Gdyni. Oprócz tego rząd Grabskiego podpisał konkordat z Watykanem (umowę regulującą stosunki państwo – Kościół). Niestety w połowie 1925 r. wygasła umowa z Niemcami, dzięki której do tej pory na rynek niemiecki trafiał polski węgiel bez cła. Władze niemieckie zakazały importu polskiego węgla – wybuchła wojna celna z Niemcami, która odbiła się niekorzystnie na polskiej gospodarce (inflacja, ujemny bilans handlowy). Drugą porażką rządu polskiego było podpisanie układu w Locarno między Niemcami a Belgią i Francją. Niemcy zagwarantowały w nim nienaruszalność swojej granicy zachodniej. Nie chciały jednak uznać nienaruszalności swojej granicy wschodniej. Pozycja międzynarodowa Polski uległa pogorszeniu. Rząd Grabskiego musiał się podać do dymisji. Nowy rząd nie mógł sobie poradzić, a poparcie dla niego ciągle malało.
- w maju 1926 r. Stanisław Wojciechowski postanowił ponownie powierzyć funkcję premiera Wincentemu Witosowi, który stał na czele Chjeno – Piasta.

4. Przewrót majowy 12-14 maja 1926 r. i jego konsekwencje

- a) **przyczyny** - państwo polskie znalazło się w trudnej sytuacji politycznej i gospodarczej. Józef Piłsudski obwiniał o ten stan rzeczy tzw. rządy „sejmokracji”. Uważał, że system demokracji parlamentarnej nie zdał egzaminu. W państwie panował chaos, a rządy były bardzo niestabilne. W ciągu kilku lat w kraju ciągle wybuchały skandale i afery korupcyjne co obniżało zaufanie społeczeństwa do władzy. Oskarżał polityków o korupcję i nieudolność. Sprzeciwiał się planom podporządkowania wojska cywilnemu ministrowi. Absolutnie nie chciał by władza ponownie trafiła do koalicji Chjeno – Piasta i Wincentego Witoso.
- b) **przebieg** - w nocy z 11 na 12 maja 1926 r. oddziały wojskowe posłuszne Piłsudskiemu, skoncentrowane w Rembertowie pod Warszawą ruszyły na stolicę. Prezydent Wojciechowski i rząd schronili się do Wilanowa, a w stolicy wybuchły walki. Trwały 3 dni. Rząd nie mógł liczyć na posiłki gdyż przewrót wojskowy poparły partie lewicy oraz kolejarze, którzy rozpoczęli strajk powszechny. Zginęło 379 osób, a 900 odniosło rany. 14 maja premier i prezydent podali się do dymisji. Władzę przejął marszałek Sejmu Maciej Rataj.
- c) **skutki i znaczenie** – nowym prezydentem został Ignacy Mościcki, zwolennik Józefa Piłsudskiego. Zakończył się w Polsce okres demokracji parlamentarnej i rozpoczął się okres rządów sanacji. Wkrótce uchwalono zmiany w konstytucji, które umacniały władzę wykonawczą (prezydent mógł rozwiązywać parlament i wydawać dekrety z mocą ustawy). Zreorganizowano również armię tworząc Generalny Inspektorat Sił Zbrojnych. Zostały ograniczone prawa i swobody obywatelskie. Celem polityki sanacji było umocnienie państwa polskiego – odrodzenie polityczne, gospodarcze, moralne państwa.

Najważniejsze ugrupowania polityczne II Rzeczypospolitej 1921 – 1926

Nazwa partii	Przedstawiciele	Program
Narodowa Demokracja (endecja)	Roman Dmowski, Marian Seyda, Stanisław Grabski	inkorporacja do Polski ziem zamieszkałych co najmniej w 60% przez Polaków, partia przeciwna mniejszościom narodowym, głosząca ideę asymilacji (polonizacji) mniejszości; opowiadała się za demokracją parlamentarną, naczelną rolą Kościoła katolickiego, poszanowaniem własności prywatnej
Polskie Stronnictwo Chrześcijańskiej Demokracji (chadecja)	Wojciech Korfanty, ksiądz Stanisław Adamski	zasady solidaryzmu społecznego; tolerancja religijna ale podkreślano naczelne miejsce Kościoła katolickiego, idea opieki państwa nad Kościołem; partia przeciwna socjalistom i komunistom
Narodowa Partia Robotnicza	Karol Popiel	głosiła hasła tolerancji religijnej; poparcie dla demokracji parlamentarnej, przeciwna socjalizmowi i komunizmowi; walczyła o reformy społeczno – gospodarcze np. rozwój systemu ubezpieczeń społecznych, państwowej służby zdrowia
Polskie Stronnictwo Ludowe „Piast” (PSL – Piast)	Wincenty Witos, Maciej Rataj, Władysław Kiernik	reprezentowała interesy bogatych chłopów, chciała przeprowadzenia reformy rolnej za odszkodowaniem, akcentowała rolę chłopów w społeczeństwie polskim
Polskie Stronnictwo Ludowe „Wyzwolenie” (PSL – Wyzwolenie)	Stanisław Thugutt, Tomasz Nocznicki	walka o reformę rolną bez odszkodowania, upaństwowienie podstawowych bogactw naturalnych, powszechna oświata, rozdział Kościoła od państwa
Polska Partia Socjalistyczna (PPS)	Ignacy Daszyński, Mieczysław Niedziałkowski, Jędrzej Moraczewski	popierała demokrację parlamentarną; walczyła o ustawodawstwo socjalne, ochronę pracy, swobody obywatelskie, tolerancję religijną, rozdział Kościoła od państwa, wywłaszczenie wielkiej własności ziemskiej, autonomię dla mniejszości narodowych
Komunistyczna Partia Polski (KPP)	Adolf Warski, Maria „Wera” Koszutska, Julian Leszczyński Leński	partia dążyła do powszechnej rewolucji socjalistycznej, potępiała walkę narodowyzwoleńczą głosząc hasła walki klasowej, dążyła do stworzenia polskiej republiki rad na wzór radziecki; głosiła nacjonalizację przemysłu